

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМРОЗВИТОК БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ
ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ
DEVELOPMENT OF EXCHANGE TRADE IN UKRAINE
AS PREREQUISITE FOR ECONOMIC GROWTH

У статті висвітлено актуальні питання взаємозв'язку між станом біржової торгівлі та прискоренням економічного зростання в країні. Такий зв'язок наявний в усіх економічно розвинених країнах. Він має свій прояв перш за все в тому, що справедливе й прозоре ціноутворення в процесі біржової торгівлі створює передумови для інвестування в економіку, забезпечує прозорість ведення бізнесу, обмежує прояви монополізму. Висвітлено основні проблеми, що обмежують можливості для формування сучасного біржового ринку в Україні, визначено шляхи їх вирішення. Встановлено, що одним з головних шляхів розвитку біржової торгівлі в країні є система державної підтримки її розвитку на основі вдосконалення системи законодавства в цій сфері, розроблення та реалізації відповідної програми, пільг, встановлення стимулів для посилення мотивації товаровиробників у використанні інструментів біржової торгівлі. Обґрунтовано, що розвиток біржової торгівлі в країні матиме прямий вплив на прискорення темпів економічного зростання національної економіки.

Ключові слова: біржова торгівля, оптова торгівля, ціна, економічне зростання, державне регулювання економіки, ф'ючерси, опціони.

В статті освещены актуальные вопросы взаимосвязи между состоянием биржевой

торговли и ускорением экономического роста в стране. Такая связь существует во всех экономически развитых странах. Она имеет свое проявление прежде всего в том, что справедливое и прозрачное ценообразование в процессе биржевой торговли создает предпосылки для инвестирования в экономику, обеспечивает прозрачность ведения бизнеса, ограничивает проявления монополизма. Освещены основные проблемы, ограничивающие возможности для формирования современного биржевого рынка в Украине, определены пути их решения. Установлено, что одним из главных путей развития биржевой торговли в стране является система государственной поддержки ее развития на основе совершенствования системы законодательства в этой сфере, разработки и реализации соответствующей программы, льгот, установления стимулов для усиления мотивации товаропроизводителей в использовании инструментов биржевой торговли. Обосновано, что развитие биржевой торговли в стране будет иметь прямое влияние на ускорение темпов экономического роста национальной экономики.

Ключевые слова: биржевая торговля, оптовая торговля, цена, экономический рост, государственное регулирование экономики, фьючерсы, опционы.

УДК 330.341.1:338.43.01/.02

<https://doi.org/10.32843/infrastruct45-6>

Недбалюк О.П.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки
та міжнародних відносин
Вінницький торговельно-економічний
інститут
Київського національного торговельно-
економічного університету

Nedbalyuk Oleksandr

Vinnitsa Trade-Economy Institute
Kyiv National University of Trade
and Economics

The article covers topical issues of the relationship between the state of stock trading and the acceleration of economic growth in the country. Such a connection is available in all economically developed countries. It is manifested primarily in the fact that fair and transparent pricing in the process of exchange trading creates the conditions for investing in the economy, ensures transparency of business, and limits the manifestations of monopoly. Most researchers of economic growth emphasize that economic growth is the main goal of public economic policy. Accordingly, the research concerns the methods and tools of formation and implementation of economic growth policy. The article proposes to draw researchers' attention to the fact that economic growth is also due to the state of economic infrastructure, and above all, the state of exchange trade, which is one of the main elements of this infrastructure. Therefore, the article concludes that the creation of a modern market infrastructure of exchange trade in Ukraine is the most significant factor that will stimulate economic growth. After all, exchange trade provides "fair" pricing, "ideal" balance of supply and demand, intensifies investment processes, stimulates the development of formation and implementation of economic growth policy. The article proposes to draw researchers' attention to the fact that economic growth is also due to the state of economic infrastructure, and above all, the state of exchange trade, which is one of the main elements of this infrastructure. Therefore, the article states that the development of market infrastructure of exchange trade in Ukraine should be ahead of other components of the national economy, because it creates real preconditions for expanding the competitive environment and dynamic economic development. The main problems that limit the opportunities for the formation of a modern stock market in Ukraine are highlighted; ways to solve them are identified. It is established that one of the main ways of development of exchange trade in the country is the system of state support of its development on the basis of improvement of the legislation in this sphere, development and implementation of the corresponding program, privileges, establishment of incentives for strengthening motivation of commodity producers. It is substantiated that the development of exchange trade in the country will have a direct impact on accelerating the economic growth of the national economy.

Key words: exchange trade, wholesale trade, price, economic growth, state regulation of the economy, futures, options.

Постановка проблеми. Сучасна економіка України є не повноцінно ринковою, а «базарною», де на оптовому товарному ринку домінують тіньові схеми, адже немає системи вільного ціноутворення. В національній економіці в цьому сенсі існують три деструктивних аспекти, а саме державне непрозоре встановлення цін типу «Роттердам плюс» (наприклад ціна на газ, на комунальні послуги); встановлення цін

крупними приватними холдингами на монополній основі (ціни на вугілля, електрику, зерно тощо); диктат цін іноземними виробниками на широкий спектр імпортованого товарного асортименту, оскільки імпортуються переважно позабіржові товари, ціни на які здебільшого визначаються не світовими цінами (які встановлюються на міжнародних біржах), а окремими угодами.

Нині немає ґрунтового наукового аналізу причин проблем залежності загальноекономічних проблем економічного зростання країни від стану ринкової інфраструктури, в якій основним компонентом є біржі, адже саме біржі в розвинених країнах забезпечують прозоре й рівноважне ціноутворення перш за все на сировинні товари, що є основою прозорості товарообмінних операцій, державного регулювання торгівлі та економічного зростання. Принагідно нагадаємо, що в Україні досі немає закону про торгівлю. Усі виробничі та товарообмінні ланцюги є похідними від сировини та від цін на сировину. Прозорість та відповідність витратам цін на сировину за допомогою механізму біржової торгівлі («справедливі ціни») в розвинених країнах є основою їх послідовного економічного зростання. Більшість досліджень з цієї теми обмежено вивченням зарубіжного досвіду, оскільки вітчизняна практика біржової торгівлі не дає достатнього матеріалу для таких досліджень. Наприклад, на одному з потенційно найпотужніших ринків біржової торгівлі в Україні, а саме ринку сільськогосподарської продукції, питома вага біржової торгівлі в її загальному обсязі складає менше 1% від загальної кількості угод, тоді як у США цей показник перевищує 90%. Особливості біржової торгівлі в перехідній економіці також мало досліджені, тому ця тема дослідження є актуальною для формування пріоритетів у процесі формування державної політики економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значний внесок у розроблення методологічних підходів до визначення економічного зростання та його зв'язку зі станом ринкової інфраструктури зробили такі вітчизняні й зарубіжні науковці, як В. Безугла [1], І. Висоцька [2], М. Дайламі [3], А. Дарешвар [3], С. Єрохін [4], Б. Кабаці [5], Н. Лутчин [6], І. Сацик [7].

Сутності проблематики розвитку біржової торгівлі приділяється значна увага у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Однак здебільшого ці дослідження зосереджуються на змінах, що відбуваються в механізмі біржової торгівлі внаслідок розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, процесів глобалізації. Так, Д. Лук'яненко та О. Титова акцентують увагу на тому, що біржі є обов'язковим елементом сучасного глобального ринку [8]. Низка авторів основну увагу зосереджує на питаннях автоматизації біржової торгівлі, наприклад Є. Кирилюк [9]. Вітчизняні дослідники більшу увагу приділяють питанням розвитку товарних бірж порівняно з фондовими, оскільки вважається, що біржовий товарний сегмент економіки менш розвинений, ніж фондовий [9; 10]. Незважаючи на досить широке представлення в науковій літературі проблематики економічного зростання та розвитку біржової торгівлі, малодослідженими

залишаються питання зв'язку між станом біржової торгівлі та економічним зростанням.

Постановка завдання. Метою дослідження є з'ясування характеру впливу біржової торгівлі на економічне зростання економіки країни з урахуванням сучасних умов сповільнення економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Науково обґрунтована політика стимулювання економічного зростання є важливою запорукою соціально-економічного розвитку країни. При цьому слід враховувати, що, з одного боку, економічне зростання є головною метою державної політики, а з іншого боку, його параметри зумовлені станом інфраструктури економіки країни. Усе це обумовлює необхідність комплексного та всебічного дослідження впливу інфраструктури, перш за все біржової торгівлі як основного її елементу, на економічне зростання. Створення розгалуженої ринкової інфраструктури біржової торгівлі в Україні, на наш погляд, – це найбільш суттєвий фактор, що стимулює економічне зростання, адже біржова торгівля забезпечує «справедливе» ціноутворення, «ідеальний» баланс попиту та пропозиції, стимулює розвиток сучасної логістики товарів та послуг.

Відсутність науково обґрунтованої політики стимулювання стійкого економічного зростання в країні обумовлене як відсутністю уваги науковців до взаємозв'язку між біржовою торгівлею та економічним зростанням, так і фундаментальними недоліками сучасної структури української економіки, нерозвиненістю системи її інфраструктурних, логістичних зв'язків товарообігу.

Розвиток – це зміна принципів і методів функціонування економічної системи, перехід від одного якісного стану до іншого, тобто економічний розвиток є не просто розширенням виробництва, але й його ускладненням, диференціацією. Ускладнення, диференціація і, відповідно, економічне зростання неможливі без відповідного домінування на ринку біржової торгівлі. Сучасна практика економічних відносин свідчить про те, що вітчизняні біржі неповною мірою виконують властиву біржі як ринковому інституту регулятивну функцію.

К.Р. Макконнеллом і С.Л. Брю запропоновано класифікацію факторів економічного зростання, яку беруть за основу більшість економістів-науковців. Відповідно до цієї класифікації економічне зростання обумовлене шістьма блоками факторів. Чотири блоки складаються з факторів, що визначають фізичну здатність економіки до зростання. Це фактори пропозиції (кількість і якість природних і трудових ресурсів, обсяг капітальних благ і технологій). Йдеться про ресурсний потенціал, загально визнано, що в Україні він, незважаючи на структурні диспропорції, наявний. Однак для

економічного зростання наявність цих факторів є необхідною, але недостатньою умовою для збільшення обсягів виробництва. До п'ятого і шостого блоків входять фактор попиту і фактор ефективності, метою яких є забезпечення ефективного розподілу ресурсів, здатного максимально задовольнити потреби суспільства [11], тому проблеми економічного зростання в Україні пов'язані саме з неефективним розподілом та обігом ресурсів, товарів. Саме біржі є тим інструментом, який забезпечує ефективність обігу та стимулювання економічного зростання.

Сучасна біржова торгівля прямо або опосередковано охоплює всі складові частини інфраструктури товарного ринку з окресленим набором елементів-інституцій, а саме організаційну, матеріальну, інформаційну, кредитно-розрахункову та кадрову складові частини.

З огляду на специфіку товарного ринку товарні біржі як елемент ринкової інфраструктури забезпечують надання цілого комплексу послуг з обслуговування діяльності суб'єктів господарювання, зокрема торговельно-посередницьких, посередницьких, інформаційних, організаційно-комерційних, виробничо-технологічних, транспортно-експедиторських, логістичних, лізингових, розрахунково-кредитних, страхових, аудиторських.

Діяльність товарних бірж в Україні регулюється Законом «Про товарну біржу». В Україні зареєстровано 555 товарних і товарно-сировинних бірж [12]. У світовій практиці до біржових товарів належать 60–70 найменувань. Для товарної біржі характерні регулярність функціонування; торгівля однорідними товарами з певними характеристиками на основі жорстких правил та в спеціальному місці; продаж біржових товарів за допомогою представлених зразків або стандартів; відсутність товарів на біржі в натуральному вигляді. Більшість біржових операцій (90% і більше) становлять саме ф'ючерсні угоди. Метою ф'ючерсної угоди є не продаж чи придбання реального товару, а отримання різниці в цінах, яка виникає до строку завершення угоди, тобто спекуляція, а також страхування (хеджування) від втрат, пов'язаних зі зміною цін на товари.

Економічну природу товарної біржі можна виразити через таке означення: сучасна товарна біржа – це фінансовий ринок, на якому різні групи його учасників торгують контрактами, прив'язаними до цін на сировину або на так звані нетоварні цінності, задля зняття із себе цінового ризику й передачі його іншим учасникам ринку або, навпаки, задля прийняття цього ризику на себе в розрахунку одержати прибуток [13].

Разом з біржами особливе місце серед елементів інфраструктури фінансового ринку посідають фондові, валютні біржі, брокерські компанії, комерційні банки, інвестиційні та інноваційні

фонди, холдингові компанії. В інфраструктурі фінансового ринку України фондові та валютні біржі мають посідати основне місце.

Діяльність фондових бірж в Україні регулюється Законами «Про цінні папери і фондову біржу», «Про державне регулювання ринку цінних паперів», «Про державні товариства», Положенням «Про реєстрацію фондових бірж і торгово-інформаційних систем і регулювання їх діяльності». Кількість угод, укладених на фондових біржах України, незначна, а вартість кожного цінного папера досить низька. Крім того, на ринку немає високоліквідних акцій.

Розбудова ринкової інфраструктури біржової торгівлі має відбуватися випереджальними темпами порівняно з іншими складовими частинами національної економіки, адже вона створює реальні передумови для розширення меж конкурентного середовища й динамічного розвитку економіки. Для цього організаційно доцільно розробити і реалізувати відповідну державну програму з розвитку біржової торгівлі сучасного типу.

Узагальнюючи думки вітчизняних науковців, можемо виокремити такі головні проблеми формування біржового ринку України як інструменту економічного зростання [14; 15; 16]:

- створення законодавчою базою для розвитку біржової торгівлі умов для реєстрації в Україні бірж, але відсутність умов для їх розвитку;
- низький рівень організованості біржового ринку; незважаючи на рекордну кількість офіційно створених підприємницьких організацій під назвою «біржа» (555 бірж [12]), в Україні біржовий ринок створений номінально і не виконує функцій стимулювання економічного зростання перш за все у сфері ціноутворення;
- низький рівень ліквідності біржових товарів на ринку, який пояснюється тим, що біржова торгівля цими товарами не має домінуючої частки на ринку, як у розвинених країнах; наслідками є відсутність умов для нормальної роботи інвесторів з управління інвестиційними портфелями, висока волатильність ринку;
- незначна кількість біржових інструментів, що використовуються українськими біржами; за всієї різноманітності фінансових інструментів, зокрема похідних, в Україні присутній лише їх обмежений асортимент з обмеженим набором характеристик дохідності, ризиковості, захищеності тощо;
- низький рівень довіри підприємців до вітчизняних бірж; діючі товарні біржі не забезпечують учасникам торгів гарантування виконання зобов'язань за біржовими договорами;
- недосконалість податкового стимулювання біржової торгівлі; це має свій прояв у відсутності пільг для інвесторів, подвійному оподаткуванні дивідендів, оподаткуванні інвестиційних доходів, платі за реєстрацію цінних паперів, ліцензійних платежах тощо;

– брак кваліфікованих кадрів у сфері біржової торгівлі; тільки останніми роками в українських ВНЗ почали відкриватися програми підготовки фахівців з біржової торгівлі;

– низький рівень захисту прав акціонерів та інвесторів, що є потенційними учасниками біржового ринку; захист прав акціонерів в Україні більше є формальністю, ніж реально працюючим механізмом; характерними особливостями є неможливість реально впливати на діяльність акціонерних компаній, відсутність гарантій із боку держави щодо захисту прав, небажання компаній виплачувати дивіденди, обмеженість доступу фізичних осіб до біржового фондового ринку;

– низький рівень біржової етики та бізнес-культури в Україні;

– технологічна відсталість процесу здійснення біржових товарообмінних операцій; вітчизняні біржі використовують застарілі технології та примітивні електронні засоби торгів; нагальним питанням сьогодні є інтеграція біржових електронних платформ у систему державних закупівель “ProZorro” («Прозоро»), реалізація цієї ідеї має багато бюрократичних та технічних обмежень (наприклад, акредитація біржі, узгодження роботи платформ, написаних різними мовами програмування); за умови такої інтеграції на прозорому ринку щорічно будуть активи підприємств у формі зобов'язань з виробництва і постачання товарів; якщо через прозорий організований оптовий ринок буде продаватися не менше трьох четвертих всього виробленого товарного асортименту, то з гарантованим строком біржових інструментів (форвардами, ф'ючерсами, опціонами) буде забезпечено збільшення податкових надходжень до бюджету, відбудеться значне спрощення механізмів кредитування тощо [17]; буде забезпечена автоматична корельованість цін внутрішнього ринку з цінами на світових ринках товарів, тобто Україна буде мати найбільш вигідну ціну на свою стратегічну продукцію [18].

Біржова торгівля з інструментом ф'ючерсної торгівлі і за умови державної підтримки забезпечить формування прозорого ринку, насичення його біржовими інструментами (ф'ючерсами, форвардами, опціонами).

Чинниками, які, на наш погляд, стримують впровадження ф'ючерсної торгівлі в Україні, є:

– втручання держави та місцевих адміністрацій в оптову торгівлю товарами;

– високі торгові витрати на товарних оптових ринках;

– недосконала система стандартизації якості;

– відсутність системно опрацьованого законодавства з ф'ючерсної біржової торгівлі [9].

Прогнозується, що головним аспектом для початку функціонування ф'ючерсного ринку буде

максимальне залучення на біржовий майданчик великих обсягів товарів.

Аналіз світового обігу біржових інструментів на 84% найбільших бірж свідчить про збереження тенденцій домінування ф'ючерсів. Система ф'ючерсних біржових торгів повинна мати розрахунково-клірингову підсистему, яка забезпечить взаємодію з учасниками біржових торгів на всіх майданчиках одночасно, а також інтегрованість кожної операції. Прозорі ринки ф'ючерсів могли би стати базовим активом для товарного індексу, що забезпечить такі позитивні тенденції: деривативи вивільняють вартість; покупці й продавці отримують постійні сигнали про ціну; з'являється можливість управляти ціновим ризиком за допомогою хеджування; спрощується процес ухвалення рішень виробником [18].

Для створення в Україні сучасного біржового ринку необхідні такі передумови: програма розвитку біржової торгівлі; новий нормативно-правовий режим деривативів, який відповідатиме кращій міжнародній практиці, сприятиме розробленню валютно-процентних свопів та інших продуктів, встановить режим клірингу і розрахунків, а також відповідатиме вимогам функціонування біржового ринку в країнах ЄС.

В кінці 2014 року Мінекономрозвитку було підготовлено проекти Законів України «Про товарний біржовий ринок» та «Про похідні фінансові інструменти (деривативи)». Однак проекти було повернено на доопрацювання, отже, невідомо, коли ці Закони будуть прийняті і чи будуть прийняті взагалі. Прийняття цих Законів та реалізація їх положень через пропоновані інституційні зміни в системі біржової торгівлі стали б нормативною основою для економічного зростання країни.

Висновки з проведеного дослідження. Усвідомлення значення розвитку біржової торгівлі, особливо у сфері ціноутворення, та подальше наукове опрацювання цієї тематики дадуть змогу розпочати процес вирішення проблем розвитку біржового ринку в Україні. Розуміння прямого зв'язку між біржовою торгівлею та станом економіки сприятиме прийняттю відповідних рішень у сфері державного регулювання економіки і, як наслідок, забезпечить високі темпи зростання економіки країни. Очевидно, що історія та традиції біржової торгівлі залишаються для України новими, однак цей шлях формування сучасного інституційного механізму біржової торгівлі слід пройти якнайшвидше, адже без цього неможливо говорити про будь-які шанси для економічного зростання. Визначальною в цьому сенсі є роль системи державного економічного прогнозування та управління загалом. Механізм державного регулювання економіки має здійснити відповідні законодавчі та виконавчі кроки, які забезпечать розвиток біржової торгівлі сучасного типу в країні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безугла В. Парадигма економічного зростання в умовах відкритої економіки. *Modern trends in scientific thought development : Materials Digest of the 2nd International Scientific and Practical Conference Economic Sciences*. Odessa : InPress, 2011. P. 160–163.
2. Висоцька І. Чинники економічного зростання. *Фактори економічного зростання : збірник наукових праць Інституту економіки НАН України*. Київ, 2001. С. 4–11.
3. Томас В., Дайламі М., Дарешвар А. та ін. Якість економічного зростання / пер. з англ. ; наук. ред. О. Кілієвич. Київ : Основи, 2002. 350 с.
4. Єрохін С. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) : монографія. Київ : Світ знань, 2002. 528 с.
5. Кабаці Б. Теоретичні аспекти дослідження впливу фінансово-кредитного механізму регулювання на економічне зростання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.17. С. 210–217.
6. Лутчин Н. Статистичне вивчення якості та стійкості економічного зростання: регіональний аспект. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 129. С. 29–32.
7. Сацк І. Якісне економічне зростання в Україні: сучасний стан і шляхи забезпечення. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=485> (дата звернення: 31.07.2020).
8. Лук'яненко Д. Глобальна модифікація конкурентних механізмів ринку. *Міжнародна економічна політика*. 2010. № 1. С. 5–21.
9. Кирилук Е. Биржевая торговля сельскохозяйственной продукцией в Украине: проблемы и перспективы. *Вестник Волгоградского института бизнеса*. 2013. № 1 (22). С. 97–102.
10. Дудяк Р. Організація функціонування та розвиток товарних бірж України в умовах економічної кризи. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Економіка АПК*. 2013. № 18 (1). С. 157–164.
11. Макконелл К. Аналітична економія: принципи, проблеми і політика. Ч. I : Макроекономіка / пер. з англ. Львів : Просвіта, 2003. С. 473–475.
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.org> (дата звернення: 31.07.2020).
13. Бобкова А. Біржове право : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 200 с.
14. Пластун О. Проблеми біржової діяльності в Україні та варіанти їх вирішення. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2013. Вип. 37. С. 134–140.
15. Щепіна Т. Аналіз сучасного стану біржового ринку України. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2015. № 40. С. 96–100.
16. Ясенюк В. Особливості функціонування бірж як складової ринкової інфраструктури. *Бізнес-Інформ*. 2014. № 1. С. 333–337.
17. Програма розвитку фінансового сектору USAID FINREP-II, 18 червня 2015 року. URL: <http://aeaer.com.ua/wp-content/uploads/2015/07/analy-z.pdf> (дата звернення: 31.07.2020).
18. Солодкий М. Ф'ючерсний ринок – фактор стабілізації ціноутворення. *Моніторинг біржового ринку*. 2014. № 1 (20). С. 12–15.

REFERENCES:

1. Bezuhla V. (2011) Paradyhma ekonomichnoho zrostannia v umovakh vidkrytoi ekonomiky [The paradigm of economic growth in an open economy]. *Modern trends in scientific thought development: Materials Digest of the 2nd International Scientific and Practical Conference Economic Sciences*. Odessa: InPress, pp. 160–163 (in Ukrainian).
2. Vysotska I. (2001) Chynnyky ekonomichnoho zrostannia [Factors of economic growth]. *Fakty ekonomichnoho zrostannia: zbirnyk nauk. prats Instytutu ekonomiky NAN Ukrainy*. Kyiv, pp. 4–11 (in Ukrainian).
3. Iakist ekonomichnoho zrostannia [Quality of economic growth]. V. Tomas, M. Dailami, A. Dareshvar ta in. (2002); per. z anhl.; nauk. red. per. O. Kiliievych. Kyiv: Osnovy, 350 p. (in Ukrainian).
4. Ierokhin S. (2002) Strukturna transformatsiia natsionalnoi ekonomiky (teoretyko-metodolohichniy aspekt) [Structural transformation of the national economy (theoretical and methodological aspect)]: monohrafiia. Kyiv: Svit znan, 528 p. (in Ukrainian).
5. Kabatsi B. (2013) Teoretychni aspekty doslidzhennia vplyvu finansovo-kredytnoho mekhanizmu rehuliuвання na ekonomichne zrostannia [Theoretical aspects of the study of the impact of financial and credit regulation on economic growth]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*. 2013, pp. 210–217 (in Ukrainian).
6. Lutchyn N. (2011) Statystychne vyvchennia yakosti ta stiiikosti ekonomichnoho zrostannia: rehionalnyi aspekt [Statistical study of the quality and sustainability of economic growth: a regional aspect]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. № 129, pp. 29–32 (in Ukrainian).
7. Satsyk I. Yakisne ekonomichne zrostannia v Ukraini: suchasnyi stan i shliakhy zabezpechennia [Qualitative economic growth in Ukraine: current state and ways to ensure]. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=485> (accessed 31 July 2020) (in Ukrainian).
8. Lukianenko D. (2010) Hlobalna modyfikatsiia konkurentnykh mekhanizmiv rynku [Global modification of competitive market mechanisms]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, № 1, pp. 5–21 (in Ukrainian).
9. Kyryliuk E. (2013) Byrzhavaia torhoviia selskokhoziaistvennoi produktsyei v Ukrayne: problemy u perspektivy [Exchange trade in agricultural products in Ukraine: problems and prospects]. *Vestnyk Volhohrad. in-ta byznesa*, № 1 (22), pp. 97–102 (in Russian).
10. Dudiak R. (2013) Orhanizatsiia funktsionuvannia ta rozvytok tovarnykh birzh Ukrainy v umovakh ekonomichnoi kryzy [Organization of functioning and development of commodity exchanges of Ukraine in the conditions of economic crisis]. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Ekonomika APK*, № 18 (1), pp. 157–164 (in Ukrainian).
11. Makkonell K. (2003) Analitychna ekonomiiia: pryntsypy, problemy i polityka [Analytical economics: principles, problems and policies]. *Chastyna I. Makroekonomika / per. z anhl. Lviv: Prosvita*, pp. 473–475 (in Ukrainian).
12. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. URL: <https://ukrstat.org> (accessed 31 July 2020) (in Ukrainian).

13. Bobkova A. (2005) Birzhove pravo [Exchange law]: navch. posibn. Kyiv: Tsentr navch. lit-ry, 200 p. (in Ukrainian).

14. Plastun O. (2013) Problemy birzhovoi diialnosti v Ukraini ta varianty yikh vyrishennia [Problems of exchange activity in Ukraine and options for their solution]. Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy : zbirnyk naukovykh prats. Sumy : DVNZ UABS NBU. Vyp. 37, pp. 134–140 (in Ukrainian).

15. Shchepina T. (2015) Analiz suchasnoho stanu birzhovoho rynku Ukrainy [Analysis of the current state of the stock market of Ukraine]. Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury, № 40, pp. 96–100 (in Ukrainian).

16. Iasenetskyi V. (2014) Osoblyvosti funktsionuvania birzh yak skladovoi rynkovoi infrastruktury [Features of the functioning of exchanges as a component of market infrastructure]. Biznes-Inform, № 1, pp. 333–337 (in Ukrainian).

17. Prohrama rozvytku finansovoho sektoru USAID FINREP-II [USAID FINREP-II Financial Sector Development Program], 18 chervnia 2015 roku. URL: <http://aeaep.com.ua/wp-content/uploads/2015/07/analy-z.pdf> (accessed 31 July 2020) (in Ukrainian).

18. Solodkyi M. (2014) Fiuchersnyi rynek – faktor stabilizatsii tsinoutvorennia [The futures market – a factor in stabilizing pricing]. Monitorynh birzhovoho rynku, № 1 (20), pp. 12–15 (in Ukrainian).